

MAKTAB O'QUVCHILARINING IJTIMOY MOSLASHUVINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6424098>

Tillayeva Nodira

*Mirzo Ulug`bek nomidagi O`zbekiston Milliy universiteti
Ijtimoiy fanlar fakulteti Psixologiya (faoliyat turlari bo`yicha)
yo`nalishi 2-bosqich magistranti*

Annotatsiya: *Xurmatli mushtariylar ushbu maqolamiz orqali biz yosh o'smirlar psixologik moslashuvining o'ziga xosligi va asosiy maktabda o'qitish shartlari, moslashuvchanlik mezonlari, uni shakllantirish shartlarini ko'rib chiqamiz.*

Аннотация: *Уважаемые клиенты в рамках данной статьи мы рассмотрим специфику психологической адаптации младших подростков и условия обучения в основной школе, критерии адаптивности, условия ее формирования.*

Annotation: *Dear customers through our article, we will consider the specificity of psychological adaptation in young adolescents and the conditions of training in the primary school, the criteria for adaptation, the conditions for its formation.*

Kalit so'zlar: *moslashtirish, moslashuvchanlik, yosh o'smir, maktab, moslashuvchanlik mezonlari.*

Ключевые слова: *адаптация, адаптированность, младший подросток, условия обучения в основной школе, критерии адаптированности*

Keywords: *adaptation, adaptability, younger teenager, learning conditions in primary school, criteria of adaptability.*

Zamonaviy jamiyatda dinamik iqtisodiyot, ta'lim va ijtimoiy-madaniy sohalarda o'zgarishlar yuzaga kelmoqda. Transformatsiya jarayoni yangi talablarni ilgari suradi ijodiy bo'lishi kerak bo'lgan shaxsning shaxsiy rivojlanishi mobil fikrlash, rivojlangan motivatsion-voliylik va hissiy sohalar, tez moslashish qobiliyati o'zgaruvchan muhit sharoitlarini talab qiladi.

Ushbu maqsadga erishishning asosiy shartlaridan biri o`quvchilarning yangi ta'lim sharoitlariga moslashishini ta'minlash ta'lim jarayonining bosqichlari, xususan, bolalarni boshlang'ich ta'limdadir. Pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki ushbu o'tish jarayoni ta'limning pasayishi bilan tavsiflanadi muvaffaqiyat, xatti-harakatlarning buzilishi, hissiyotlarga moyillik yosh o'smirlarning holsizlik, charchoq, nevrologik reaksiyalarini keltirib chiqaradi.

Ushbu qiyinchiliklarning sabablarini aniqlash va hal qilish yo'llarini topish ushbu muammo tadqiqotning dolzarb yo'nalishi hisoblanadi. Yosh o'smirlarning psixologik rivojlanishi maktab sharoitida ko'plab fanlarni o'rganishga qaratilgan samarali ta'limni tashkil etish bilan bog'liq masalalar zanjiri xisoblanadi. Tadqiqotimiz doirasi moslashuv jarayoni o'zgarish tufayli o'ziga xos adaptiv faoliyat ijtimoiy-psixologik makonga yo'naltirilgan insonning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'sirini optimallashtirish shaxsiy tajribada mavjud bo'lmagan omillar paydo bo'lishidir. Psixologik va pedagogik adabiyotlarda ko'plab turlar mavjud. Ta'lim sharoitlariga moslashisda biz quidagilarga ishora qilamiz: psixologik, ijtimoiy, ijtimoiy-psixologik, maktab. Ilmiy doiralarda, ijtimoiy-psixologik moslashuv shaxsning ijtimoiy hayotidagi hodisalar majmui sifatida qaraladi. uning rivojlanishini ta'minlaydigan universal insoniy mulk ijtimoiy muvofiq xulq -atvor standartlari, qiymati yo'nalishlar, munosabatlarni yangi ijtimoiy bilan uyg'unlashtirish atrof -muhit, ijtimoiy kompetentsiya elementlarini o'zlashtirish, yangi ijtimoiy rollar va funksiyalarni tushunish, o'zini tutish qobiliyati yangi talablarga muvofiqdir.

U o'tish davrida alohida ma'no kasb etadi: boshlang'ich ta'limdan o'rta ta'limga. O'tish davrining xususiyatlari, afzalliklari va to'siqlariga ishora qilib, boshlang'ich maktab o'quvchilari rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini va ularning ta'limning yangi bosqichiga muvaffaqiyatli moslashishga yordam beradigan yoshga bog'liq o'smalarini aniqlash maqsadga muvofiqdir.

Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish ko'plab ilmiy maktablarning ilmiy tadqiqotlari va o'tmishda ham, hozirda ham psixolog va o'qituvchilar ta'limotining predmetidir (L. Bojovich, L. Vigotskiy, V. Davydov, A. Zaporozets, Ya. Kolomenskiy, S. Maksimenko, E. Penko, N. Proskura, O. Savchenko va boshqalar). Ular bu bosqichning inson hayotidagi ahamiyatini, xususan, uning ijtimoiy xulq -atvorini, atrof -muhitga, o'ziga bo'lgan shaxsiy munosabatini, jamiyat bilan identifikatsiyasini shakllantirishda muhimligini ta'kidladilar. Kichik maktab o'quvchilarining shaxsiy shakllanishi davrida moslashuv nafaqat yangi sharoitlarga, balki ta'limning yangi va murakkab shakliga, ijtimoiy o'zaro ta'sirda ham amalga oshiriladi.

Aynan boshlang'ich maktab yoshida ijtimoiy xulq-atvor jadal shakllanadi, o'zini o'zi qadrlash shakllanadi, unga boshqalar bilan munosabatlar, tanqidiylik, talabchanlik, muvaffaqiyat va yo'qotishlarga munosabat bog'liq. Shu sababli, ushbu yosh davrida (ijtimoiy-psixologik moslashuv sharoitida) o'qituvchilar va ota-onalar muhim vazifadir: moslashish uchun shaxsni rivojlantirishning ijobiy tajribasini to'plashga, uning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siriga hissa qo'shish, bu esa bolaga yordam beradi. jamiyatda o'z o'rnini topadi. Bu, ayniqsa, inson hayotida tub o'zgarishlar davri boshlanganda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bunday o'zgarishlar boshlang'ich sinf o'quvchisining o'rta maktabga o'tishi, bu erda boshlang'ich sinf o'qituvchisining fan o'qituvchilariga o'tishi, bir o'qituvchining fan

o'qituvchilari talablariga qo'yiladigan talablari, predmet-sub'ekt va ko'p sub'ekt o'zaro munosabatlarining yangi shartlarining paydo bo'lishi. Tadqiqot muammosi kontekstida boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar rivojlanishining asosiy psixologik xususiyatlarini, ularning moslashuv xususiyatlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular maktabda bolaning qulay yashashi uchun sharoit yaratishning asosiy omilidir. Rivojlanish va ta'lim psixologiyasida boshlang'ich maktab yoshi bola hayotidagi alohida davr sifatida belgilanadi. Vigotskiy "har qanday yoshdagi dinamikani o'rganib, biz javob berishimiz kerak bo'lgan birinchi savol - bu rivojlanishning ijtimoiy holatining ta'rifi", deb yozgan. Rivojlanishning ijtimoiy holatiga ko'ra, olim bola va atrof -muhit o'rtasidagi ma'lum yoshga xos bo'lgan munosabatni tushunadi. Boshlang'ich maktab yoshida ijtimoiy o'zaro munosabatlar o'qituvchilar, sinfdoshlar va boshqa kattalar va bolalar bilan maktabdan tashqari muloqot jarayonida doimiy muloqotda amalga oshiriladi. Bu maktab yoshida bolaning tengdoshlari bilan shaxsiy muloqotining ahamiyati oshadi, ta'lim faoliyati o'zlashtiriladi, aqliy funktsiyalarning o'zboshimchaliklari shakllanadi, aks ettirish, o'zini tuta bilish paydo bo'ladi va harakatlar ichki rejalariga javob bera boshlaydi.

Ko'rsatilgan yutuqlar ehtiyoj-motivatsion sohadagi o'zgarishlar, aqliy jarayonlarning rivojlanishi bilan bog'liq (ayniqsa intellektual-kognitiv sohada), ta'lim faoliyati, rivojlanishning ijtimoiy holatining o'ziga xos xususiyatlari, turmush sharoitining o'zgarishi, maqom. oilada va yaqin atrofda. Faoliyat yanada mazmunli va xilma -xil bo'lib, shakli, tuzilishi, talablari bo'yicha murakkablashadi. Bolada ijtimoiy aloqalar rivojlanadi, munosabatlar o'zgaradi, o'quvchining yangi ijtimoiy roli o'zlashtiriladi. Bu o'zgarishlarning natijasi, siz oqsoqol bo'lishni xohlaganingizda, lekin har doim ham kerakli yordamga ega bo'lmayotganingizda, o'sib borayotgan jarayonning tajribasi. Va bu erda, V. Polychukning so'zlariga ko'ra, psixologik qulaylik juda muhim, :

- bolaga noqulay faoliyatdan voz kechishga imkon berish;
- majburlash amaliyotidan voz kechish;
- bo'sh vaqtni o'tkazish huquqini berish;
- boshlangan ishni oxirigacha etkazish va faoliyatingizning yakuniy natijasini ko'rish imkoniyatini berish;
- uyda xotirjamlikni ta'minlash, avtoritar harakatlardan voz kechish;
- mustaqil ravishda ijodkorlik, tashabbus ko'rsatish istagini rag'batlantirish.

Psixologik qulaylik sharoitida o'sayotgan bola o'z kuchlari bilan o'zini qanday tashkil qilishni biladi, atrofidagi dunyoni optimistik tarzda qabul qiladi, qiyin vaziyatdan chiqariladi, qiyinchiliklarni engish uchun o'zini safarbar qiladi, o'zini o'zi his qilish qobiliyati rivojlangan. ahamiyati va qiymati. Aynan shu yoshda bolalarning o'z-o'zini anglashidagi o'zgarishlar ayniqsa sezilarli bo'lib, chuqur mulohaza yuritish, ichki rejaga muvofiq harakatlar, xatti-harakatlarning o'zini o'zi boshqarishi, o'zini o'zi qadrlashning yuqori darajada adekvatligi va tanqidiylilikning oshishi bilan namoyon bo'ladi.

Olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ijobiy "men-imidji " umuman olganda chidamlilik (individning o'zi va uning xususiyatlari haqidagi g'oyalarining doimiyliigi yoki o'zgaruvchanligi), o'ziga ishonch (o'z oldiga qo'ygan maqsadlarga erishish imkoniyati hissi), o'z-o'zini o'z ichiga oladi. -hurmat (o'zini shaxs sifatida anglash). Psixologik va pedagogik adabiyotlarning nazariy tahlili o'tish davrida boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning quyidagi asosiy psixologik neoplazmalarini aniqlashga imkon berdi: ixtiyoriy xulq -atvorning shakllanishi, turli vaziyatlarda o'zini tuta bilish qobiliyati; ijtimoiy talablarga, kattalarning ko'rsatmalari va o'z maqsadlariga bevosita o'z xulq -atvor reaksiyalarini bo'ysundirish qobiliyati, buning natijasida bolaning xatti -harakatida katta uyushma, kontsentratsiya, intizom kuzatiladi; ijtimoiy me'yorlar va talablarga ongli yo'nalishni shakllantirish, ichki ideallar va hokimiyatlarning paydo bo'lishi; ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyatni amalga oshirish istagi, tashqi va ichki hayotni farqlash, jamoada o'zini anglash; o'z-o'zini hurmat qilish, aks ettirish, da'volar darajasini shakllantirish.

Boshlang'ich maktab o'quvchilarining ijtimoiy-psixologik moslashuvi muammosi bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish moslashuvning yoshga bog'liq psixologik xususiyatlarga bog'liqligini ko'rsatadi. Ko'pgina mualliflar moslashishning ikkita asosiy mezonini ajratib ko'rsatishadi:

- ta'lim faoliyatida (muvaffaqiyat, intizom, fuqarolik faolligi) va muloqotda (haqiqiy sotsiometrik holat) erishilganlik darajasi ko'rsatkichlari bilan tavsiflangan ob'ektiv;
- sub'ektning jamoadagi faoliyat va muloqotda erishilgan natijalardan qoniqish darajasini aks ettiruvchi sub'ekt.

Psixologlar moslashuv natijasiga alohida e'tibor berishadi - bu bolaning muvaffaqiyatli hayotini ta'minlaydigan shaxsiy xususiyatlar, qobiliyat va ko'nikmalar tizimi sifatida alaptatsiya. Ya.Kolomenskiy va E.Pankoning so'zlariga ko'ra, o'quvchilarning moslashuvchanligi quyidagi mezonlar bilan belgilanadi: bilim, ko'nikma, asosiy fanlardan ko'nikmalarni o'zlashtirish muvaffaqiyati, o'qishga munosabat. V. Andropova, M. Koltsova, G. Xripko o'z salomatlik holatini bolalarning moslashish kursining asosiy mezonlaridan biri deb hisoblaydi. Mualliflar fiziologik moslashish jarayoni bir necha bosqichlardan o'tishini isbotlaydilar, ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega va tananing funksional tizimlarining kuchlanishining boshqa o'lchovi bilan tavsiflanadi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, bolalarni maktab sharoitiga moslashtirish jarayoni shaxsiyatning rivojlanishi va shakllanishiga ta'sir qiladi. Bu jarayonning borishi, asosan, moslashish jarayonida o'zgaradigan bolaning shaxsiy fazilatlariga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bolaning maktabga moslashuvi / S. Maksimenkoning buyrug'i, K. Maksimenko. - K.: Mikros- SVS, 2003.- 111-yillar.
2. Bojovich L. I. Shaxsni shakllantirish muammosi /
 1. Bojovich; ed. D. Feldshteyn. - M.: Mezdunar. ped. akademiya, 1995.- 212 b. - (Tanlangan psixologik ishlar).
3. Vlasko T. 5-sinf olimlarining yangi Umov Navchannyaga moslashuvini davom ettirish dasturi / T. Vlasko. // Psixolog .– №41 (185) .– 2005.– S.17-18.
4. Dzyubko L. V. Olimlarning yoshlikdan yoshlik davriga o'tishdagi psixologik muammolari. asosiy maktab / L. V. Dzyubko. // Zamonaviy psixologiya muammolari. - 2010.